

treball realitzat. Un cop fet això, han estat embolcallades amb el plàstic de bombolles i dipositades en caixes, on romandran fins que l'Ajuntament, depositari com a representant del municipi—qui volia, el cunyat hereu, que en fos el propietari— consideri i trobi el lloc oportú per museïtzar-les.

Val la pena fer esment d'una peça important, bonica i de les més grosses de la col·lecció: a banda de la fornall, l'enclusa o el conjunt de la ferreria, la manxa constitueix un dels elements més singulars del taller. A partir de la consulta feta al Departament de Conservació i Restauració del Museu de l'Art de la Pell, es determina que la manxa de fornall és de principi del segle XIX i és feta a Catalunya. Té 2,7 metres de llarg i 1 metre d'alçada. Està formada per dues tapes de fusta unides per sis costelles, també de fusta, amb una tira de cuir clavetejat que fa la funció d'un acordió que expulsa l'aire cap a la fornall. La punta és un tub metàl·lic de secció circular. En un extrem de la tapa hi penja la cadena que, estirant-ne una altra penjada a tocar de la xemeneia de la fornall, bufa l'aire que requeria al foc. Segons els mateixos tècnics, l'estat de conservació és força dolent fruit del pas del temps i necessita una neteja i restauració importants.

Amb aquest darrer paràgraf hem volgut explicar el valor d'una ferreria com la de Tàrrés. Els pobles petits tenen, en la memòria del que van ser, quelcom molt valuós, ja que és, segurament, la memòria d'un país, d'unes persones i d'un tipus de vida el que ha forjat qui som en l'actualitat. Recuperar la memòria, i inventariar-la per no perdre-la és el nostre petit gra de sorra. ■

NOTES

- (1) Vegeu Amenós, Lluïsa. *Glossari de l'ofici de ferrer*. Treball de recerca becat pel Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana. 2004.

Dones i mans

L'art titellaire en clau de gènere

Cristina Robledillo

L'estudi que presentem pretén donar visibilitat al col·lectiu femení vinculat a la professió titellaire de la ciutat de Barcelona, interessant-se per indagar en unes històries de dones concretes, per conèixer-ne les vides, les il·lusions i les dificultats que troben al camí. La investigació s'ha articulada a partir de l'observació participant, la recerca bibliogràfica, la realització d'entrevistes obertes i grups focals, per tractar punts que havien estat destacats a les entrevistes, i la posterior anàlisi de tota la informació que conflueix en una monografia. A part del material escrit, cal afegir l'arxiu sonor de les entrevistes i dels grups focals, les fotografies realitzades i cedides per Jesús Atienza sobre les dones participants a l'estudi i la gravació en vídeo de la trobada de les dones participants a l'estudi de Tristán Pérez, Maria López i Rita Stivala. Tots aquests materials de suport han facilitat la tasca d'anàlisi i constitueixen una documentació històrica fins ara inexistent.

In memoriam

La història dels titelles a Catalunya ens recorda com les companyies de titelles es basaven en les estructures familiars per mantenir un funcionament òptim. A final del segle XIX, principi del XX, l'espai «natural» de la dona era la

llar. L'home era l'encarregat de portar el teatre al carrer, fer la representació, etc. L'espai públic era l'espai «natural» de l'home. El que es fa difícil creure és que essent les representacions de titelles la base econòmica de les famílies de tradició titellaire, les dones quedessin totalment exemptes de participar-hi.⁽¹⁾

Amb el pas del temps, la dona s'anima a trencar la marcada divisió dels espais. Però aquest fet no resulta suficient. La segregació educativa en funció del sexe marcarà les dones que durant la prime-

■ Mariona Masgrau i Teresa Calafell, dones capdavanteres en el treball solista. 10 d'octubre de 2005 i 25 de setembre de 2000. ARXIU PERSONAL DE JESÚS ATIENZA

ra part de l'època democràtica comencen a treballar, ja que hauran rebut uns valors i ideals que, tot i que els puguin rebutjar, els faran dubtar sobre les opcions preses.

Les primeres dones que surten als anys seixanta a treballar amb titelles ho fan amb les seves parelles. Prenen un paper secundari, d'assistent, i trobaran resistències —possiblement, les més difícils de superar, les autolimitacions retroalimentades pels estereotips socials. Aquestes dificultats les aniran encarant, de manera que cada cop se sentiran més titellaires i lliures per expressar-se.⁽²⁾

«Els grups eren formats per una parella; pensa que abans eren estructures familiars... L'home donava la cara i la dona treballava darrere com una formigueta, això s'ha repetit en diferents grups. Després, com que la dona s'ha incorporat al món laboral, no s'ha vist tant. Potser les dones encara no ens veiem amb la força per trencar la inèrcia. Jo, al principi, no em molestava, però després, per circumstàncies, sí, dius òstia! Amb altres grups sí que ho he vist molt més clar; potser tot això ve de més antic.»

Paral·lelament, l'època és de plena eferescència per al teatre de titelles a Catalunya. La fundació del Departament de Titelles i Marionetes de l'Institut del Teatre, el Festival Internacional de Titelles de Barcelona —organitzat pel mateix institut—, la creació posterior de la delegació catalana d'UNIMA, etc., fa que les representacions de teatre de titelles que s'havien mantingut fidels a la tradició trobin noves vies d'expressió a través d'una formació de qualitat i la possibilitat d'establir vincles en l'àmbit internacional. Cal tenir en compte que el teatre de titelles en aquell període es vincula totalment al públic infantil i és gràcies a l'aire fresc que ens arriba d'altres parts del món que recordem que el teatre de titelles és un mitjà d'expressió per a tots els públics.

■ Presentació de la I Trobada de Dones Titellaires. 23 de gener de 2010. ARXIU PERSONAL DE JESÚS ATIENZA

■ Foto de grup de les participants a la I Trobada de Dones Titellaires. 23 de gener de 2010. ARXIU PERSONAL DE JESÚS ATIENZA

Aquesta era la situació de les titellaires de final dels setanta i vuitanta que havien iniciat l'activitat professional amb un company o més homes. Els grups evolucionen i quan se separen, els homes de la parella continuen la línia prèviament traçada mentre que les dones es desmarquen. Segurament pel gust de poder expressar-se en total llibertat per ella mateixa, però amb la responsabilitat del pes de l'espectacle. Cal tenir en compte la manca de referents femenins i la rigidesa de rols de gènere que havia marcat el context social viscut per les dones. Tot plegat fa que les

pioneres trobin moltes dificultats per afrontar una nova etapa.

«[...] A seva última època va fer espectacles d'afirmació, tot i que nosaltres érem atípics com a parella; per a ella va ser difícil posar-se sola... Però per a la dona sempre ha estat més difícil... Quan vam començar no recordo dones solistes; la Teresa Calafell, que al principi treballava amb el Joan i després sola, sé que li va costar a ella, també. El que he vist és que ha estat després, no a la nostra generació, no ara que ara que quasi totes són dones.»

A final dels anys vuitanta, la incorporació de la dona al món laboral ja no té marxa enrere. Comencen a aparèixer els primers grups formats íntegrament per dones. Les tasques, que abans es desenvolupaven en el si de l'estructura familiar, es deleguen a especialistes en la matèria i trenquen així el tarannà gremial de la professió.

Ens situem al voltant de l'any 2000. Cada cop apareixen més grups liderats per dones joves —d'entre 20 i 30 anys— o formats només per elles, amb propostes innovadores i interessants que es desmarquen dels productes comercials; de fet, trobem molts d'aquests grups que treballen el teatre de titelles per a adults. Malauradament, aquestes noves generacions no disposen de les condicions que van afavorir l'eclosió titellaire dels anys setanta i vuitanta: desapareix el Festival Internacional de Titelles de Barcelona i amb ell l'especialitat de Titelles i Marionetes a l'Institut del Teatre; el mateix passa amb la delegació catalana d'UNIMA. I, per acabar-ho d'adobar, les noves generacions no poden comptar amb l'ús lliure de la via pública per tal de mostrar la seva feina, a diferència del que passava als anys que les titellaires veteranes entrevistades s'endinsaven a la professió.

Les noves promocions de titellaires, mitjançant el boca-orella, van arribar a rebre formació de la mà de titellaires reconeguts que obrien el taller per tal de traspassar els coneixements. En el cas concret de la nostra mostra, podem distingir dos nuclis titellaire entorn a les figures de Jordi Bertran i el ja desaparegut Pepe Otal. En el cas del Taller de Marionetes de Pepe Otal, no només es rebien nocions de construcció, sinó que també s'oferia un escenari obert a les més diverses propostes teatrals.

Així doncs, la mostra ha quedat dividida en titellaires veteranes i titellaires novelles. Les novelles són totes aque-

■ Mireia Nogueras i Trastam Teatre, representants de les noves generacions. 23 de gener de 2010. ARXIU PERSONAL DE JESÚS ATIENZA

■ Esther Prim i Mercè Framis, representants de la generació veterana. 23 de gener de 2010. ARXIU PERSONAL DE JESÚS ATIENZA

lles que comencen a despuntar al voltant de l'any 2000, interessades en les propostes teatrals per a públic adult, amb poca oferta formativa i dificultats per arribar als circuits de distribució, que es troben ocupats pels grups que van començar a despuntar a final dels anys setanta. Pel contrari, les veteranes semblen mantenir l'interès per les propostes per a públic infantil o familiar, ocupen els circuits de distribució i han gaudit de les facilitats que l'època els aportava.

Dones i mans

Havent realitzat l'anàlisi de la informació de les entrevistes i el buidatge bibliogràfic corresponent, vam introduir un altre element al treball que no havia estat previst. D'una banda, a mesura que em relacionava amb les titellaires de les generacions més novelles i les de les generacions més veteranes, m'adonava del desconeixement existent entre elles. A més, vam advertir punts apareguts a l'anàlisi que resultaven interessants, però que requerien més contingut. Aquestes van ser les raons que ens van empènyer a l'organització dels grups focals. En aquesta ocasió, vam considerar oportú afavorir el coneixement entre les diferents titellaires implicades en l'estudi, introduint una sèrie de línies de debat que podien ajudar a facilitar aquest coneixement.

A banda dels grups focals, i com a agraïment per la col·laboració de les dones en la recerca, es va organitzar un sopar cabaret perquè les diferents generacions coneguessin els treballs realitzats per altres dones no tan properes a elles. Tot plegat no hauria estat possible sense la implicació de les diferents persones que gestionen l'Associació Casa-Taller de Marionetes de Pepe Otal.

En aquella primera trobada es van fer paleses les dificultats que ambdues generacions trobaven per desenvolupar de la seva feina, així com algunes tas-

ques pendents del col·lectiu titellaire, com ara aconseguir més visibilitat, trencar amb els estereotips entorn a la professió, etc. Algunes de les dones participants van voler materialitzar en quelcom més concret tot allò que s'havia estat parlant. Amb la unió de sis caps i les respectives mans, es va crear la temptativa de plataforma titellaire femenina Dones i Mans, amb un primer objectiu de recopilar totes les dades de les professionals titellaires a Catalunya i crear un web, encara en construcció.

De la relació entre l'Associació Casa-Taller de Marionetas de Pepe Otal i el projecte Dones i Mans va sorgir la idea de muntar un festival on mostrar les iniciatives femenines en el camp del teatre de titelles, que finalment va tenir lloc el 23 d'octubre de 2010 al carrer de la seu de l'associació, en ple Raval de Barcelona, al carrer de la Guàrdia.

Veiem que la figura de la dona al teatre de titelles ha variat, i cada cop ha estat més participi i més visible en el si de la professió. Cada cop la figura femenina apareix de manera més autònoma i se'n valora més l'aportació a la professió. La investigació i tot el que se'n deriva pretén ser un petit homenatge a totes les generacions de dones titellaires que han treballat i treballen a l'ombra de l'*establishment*. ■

NOTES

- (1) En una conversa informal amb un home hereu de la tradició titellaire familiar, admetia que la seva parella participava activament en la companyia, però insistia que si volia entrevistar a algú havia de ser a ell perquè era el representant de la companyia, qui donava el nom.
- (2) Per exemple, una titellaire de les generacions més veteranes explicava —en una trobada informal— que al principi no podia parlar, no se sentia capaç. Amb el temps, va agafar confiança i el seu entorn més proper la pressionava per tal que ho fes. Quan finalment ho va fer, va adonar-se que no tan sols ho podia fer, sinó que ho feia prou bé. Des de llavors va anar agafant més protagonisme als espectacles.

La reinvençió de la memòria

Història oral i eines biogràfiques al casc antic de Tarragona

Miguel Alonso Cambrón
Ciutat Sonora

El projecte que presentem a continuació està relacionat amb la memòria de diverses generacions de veïns del casc antic de Tarragona, conegut com *la Part Alta*. S'ha d'emmarcar en una altra investigació d'envergadura i ambició més grans centrada també en aquesta unitat d'observació, i que serà presentada com a tesi doctoral en antropologia urbana a la Universitat Rovira i Virgili (URV). A través d'un total de sis entrevistes semidirigides i en profunditat a representants d'aquestes generacions de tarragonins, hem intentat entendre i descriure fragments de la història d'un barri sumit en un bruscat procés de canvi. D'aquestes entrevistes han sorgit discursos, construccions i evocacions que, en gran manera, ens han donat pistes sobre l'origen de moltes de les dinàmiques socials contemporànies pròpies del sector urbà que ens interessa i qui sap si extrapolables a altres experiències similars en la seva estructura.

Com sabem, la memòria és selectiva i l'experiència subjectiva. Sempre hi ha un biaix personal en la percepció de la vida pròpia, així com en allò que retenim dels esdeveniments històrics que ens toca viure. Són, en teoria, els documents i narracions

historiogràfics els encarregats d'inter-subjectivitzar aquestes experiències, ordenant els fets i aportant d'aquesta manera una línia argumental a la qual podem acudir en cas de trobar-nos davant d'algun buit. Tanmateix, darrere de documents i discursos també s'amaga una subjectivitat més cultivada o menys, més explícita o menys i una autoritat, la dels historiadors, a la qual també cal atorgar el benefici del dubte. És a través del contrast entre els discursos acadèmics i aquells que sorgeixen de la memòria individual, mitjançant els quals podem aconseguir una idea del que va poder passar i, més important encara, de com es va experimentar des del punt de vista d'aquells que estaven a peu de carrer mentre ocorria.

Per alguna estranya raó, els espais i les persones som deutors del passat, continuem practicant-lo malgrat que ja no existeix. Per entendre la fenomenologia social contemporània és necessari, entre moltes altres coses, remuntar-se al passat, a fi de comprovar si els processos de formació històrica poden haver desenvolupat algun tipus d'inèrcia en què inscriure els processos socials contemporanis (Pérez-Argote, Tejerina i Barañano, 2010). Aquesta investigació que aquí presentem explora dos dels substrats poblacionals amb més arrelament del barri de la Part Alta, un sector de la ciutat sumit des de fa més